

KÉPZŐMŰVÉSZET A FÓRUMON

Néhány évvel ezelőtt, az „irodalomközpontúság“ kissé félrecsúszott, de égető gondokat rejtő vitájában hangzott el a következő vélemény: „Bűn lenne elhallgatni vagy éppen letagadni, hogy a romániai magyar irodalomban vannak valóban értékes alkotások, ámde ezeket összehasonlítva például a festészet vagy a szobrászat eredményeivel, nem egészen biztos, hogy a pálmát íróinknak kell juttatnunk. Egyes festményeken vagy szobrokon túlmenően jó néhány művészi életművet is érezünk annyira súlyosnak, mint legkiemelkedőbb íróinkét. Ami pedig a történelmi-társadalmi szituáció kifejezését, a kor emberét megszólaltató energiákat illeti, igencsak versenyben érzem a képzőművészetet az irodalommal.“ (Benkő Samu: *Merre keressük művelődésünk súlypontját?* Korunk, 1970. 1.) Az irodalmárok idegesen kapták fel fejüket, voltak, akik személyes sértésnek vették „az irodalmat ért sérelmet“, Benkő Samu éles és kétségtelenül meglepő kijelentése mégsem vezetett pozitív eredményhez: senki sem akadt — sem személy, sem intézmény —, aki most már a képzőművészet s a romániai magyar művelődés oldaláról vitte volna tovább a kérdést, megkísérelve Benkő állításának igazolását — vagy szakszerű cáfolását.

Persze, valószínűleg a kérdésfelvetés sem volt a legszerencsésebb, hiszen bizonyára nem az „elsőség“ eldöntése a fontos (gyermekkorunkban éreztük csak úgy, amikor a csapatnak vezért kellett választania), de hogy egyedül az irodalomból nem épülhet föl egy nemzetiség korszerű művelődési élete, az aligha vonható kétségbe. Az anyanyelvi tudományosság mellett a művészetek segíthetnek feloldani, megszüntetni az egyoldalúságot. Így érezték ezt a romániai magyar művelődés nagy szervező egyéniségei már egy fél évszázaddal ezelőtt: Kós Károly az írók helikoni tömörülése, illetve a folyóiratot megelőző Erdélyi Szépművéses Céh megalapítása után részt vállalt egy másik „céh“, a képzőművészeket tömörítő Barabás Miklós Céh létrehozásában is; semmiképpen sem hanyagolható el Dienes, majd Gaál Gábor *Korunkjának* szerepe a nemzetközi avantgarde népszerűsítésében, a hazai szocialista művészet támogatásában. A képzőművészeinket érdekvédelmi szövetségekbe szervező intézmények alakulásáról, fejlődéséről még nincs pontos, szociológiailag-filológiailag dokumentált képünk, így kénytelenek vagyunk mindjárt átugrani a jelenbe; mint köztudott, festőink, szobrászaink, grafikusaink, iparművészeink, formatervezőink — statutárisan biztosított egyenlő jogok és kötelességek szerint — vesznek ma részt a romániai Képzőművészek Szövetségének munkájában, az ország egységesen szervezett-irányított képzőművészeti életében, s alkotói gondjaik jelentős részét román művésztársaikkal együtt, közös szakmai fórumokon kell megoldaniuk.

Ez természetesen nem jelentheti más intézmények, így az általános művelődési vagy irodalmi-művészeti folyóiratok felelősségének fel-

oldását, áthárítását — legfeljebb a közös gondok megosztását. A közös gondokból vállalta a maga részét a marosvásárhelyi *Igaz Szó* is, amikor 1972. novemberi számát a romániai magyar képzőművészetnek szentelte, s a szövetségi tagság és tagjelöltség alapján összeállította „arc-képcsarnokát“, ezt a hiányai ellenére is rendkívül hasznos nemzetiségi katasztert (165 név szerepel benne!); a szerkesztőség több cikkben, alkotói nyilatkozatok közzélével kísérletet tett a romániai magyar képzőművészet fogalmának körülhatárolására, saját külön „anyanyelvének“ jellemzésére. A kérdés azonban — és ez az alkotóművészek válaszaiból is kiderül — sokkal bonyolultabb, ellentmondásosabb, mint akár a romániai magyar irodalom, akár a zenei anyanyelv esetében, a hamis végletek lehetőségét sokkal inkább kínálja — ami pedig a modern képzőművészet kortársi alakulásában mindenképpen veszélyes. Hiszen a hagyományoktól, a nevelő közösségtől elszakadás talajtalan epigonizmussal, a legújabb divat világszerte megfigyelhető másolásával fenyeget, de nem kevésbé érezzük károsnak a bezárkózást egy folklorisztikus színezetű mikrovilágba, a behódolást az olcsó (közönség)sikernek.

„A nemzeti sajátosságot talán idegen közönség könnyebben kitapinthatja — írja Gy. Szabó Béla —, a közlés nyelvének nemzetközi jellege ellenére. Itt elsősorban a temperamentumra gondolok mint megkülönböztető jelre. De a kérdés igen nehéz, ha például arra a vitára gondolunk, hogy ki volt magyarabb: Munkácsy vagy Szinyei-Merse? S a téma bonyolódik, ha a hazai magyar képzőművészetre gondolunk.“ Jakabovits Miklós a nemzeti sajátosság és az etnográfiai jelleg különbségére figyelmeztet, amelyet sajnós nagyon gyakran összetévesztenek: „A hazai magyar kifejezési formát a Nagy Imre—Szervátiusz vonalon látom leginkább érvényesülni. Számomra mégis rokonszenvesebb a romániai magyarságot univerzálisabb formanyelven kifejező Nagy Albert, Incze János, Fülöp Antal Andor művészete. Bár Rudnay a legmagyarosabb festő, mégis Csontváryt érzem a legnagyobbnak.“ Részben összecseng Jakabovits véleményével a Zolcsák Sándoré, aki a nemzetiségi jelleg vulgáris hangsúlyozásától óv: „Úgy kell megtalálnunk képzőművészetünk sajátos szellemét a népművészetben, ahogy zenéinkét a népzeneben Bartók megtalálta. Úgy érzem, Csontváry lelte meg az igazi utat, a hazaiak közül pedig Nagy Albert.“

Egy-egy életmű megítélésében nyilvánvalóan az alkati rokonságok is közrejátszanak — s a főiskolai oktatás véletlenei mellett ezt is figyelembe kell vennünk, amikor az *Igaz Szó* különszámából egyes művésznyilatkozatokat idézünk. A „Mesterek — tanítványok“ fejezet (mint-hogy fiatalabb hazai magyar festők, grafikusok köszöntik itt román tanáraikat) alkalmas lehetett volna arra, hogy az „anyanyelv“ kérdését a közvetlen hatások asszimilálhatósága felől is lássuk. (Milyen tanulságos volna szobrászaink és Brâncuși viszonyáról olvasni!) Sajnos, nem ezt kapjuk; ezekben a cikkekben s a többiek nagy részében is a leíró, statikus jelleg uralkodik el, holott napjainkban a képzőművészet — világviszonylatban — legdinamikusabb korszakát éli. Sokan a „dinizmus“ kifejezésnél találóbbnak vélik a képzőművészet XX. századi „válságáról“ beszélni, s érveiket valóban nem lehet egyetlen kézlegintéssel vagy a „konzervativizmus“ címkével elintézni. Nálunk legutóbb a költő Székely János fogalmazta meg kételyeit, aggályait a jelen-

kori képzőművészet „stílustalansága“, „funkciótlansága“ láttán, és egyedül az építészetnek adott menlevelet — talán nem a legkövetkezősebben saját gondolatmenetéhez (*Vajúdó korstílus*. Utunk, 1973. 11.). De ha nem is ennyire totális-szigorúan, nem éppilyen borúlátóan, gyakorló festőink, grafikusaink — különösen az idősebb korosztályokhoz tartozók közül — ugyancsak megpróbálnak szembenézni a művészet kritériumainak változásaival, az ún. „szakvélemények“ relativizálódásával. És erről beszél a kritika kritikájában Szöcs István (*Műbírálat és képtolmácsolás*. Igaz Szó, 1972. 11.), az „eklektizmusról“, „az információ-tolulás és a divatingadozás rémuralmáról“, amely nyilván nemcsak a hazai magyar műbírálok életét „késéríti meg“, de országos gond (a Képzőművészek Szövetségének múlt évi konferenciája központi kérdésként foglalkozott a műkritika, a művészettörténet, a művészeti publicisztika lemaradásával), sőt világprobléma.

Nem volna azonban szerencsés dolog e problémák parttalanná tágításával nyugtatnunk magunkat, hiszen a romániai magyar műbírálatot — némi túlzással szólva — előbb meg kellene teremteni, hogy aztán bírálni, elmarasztalni lehessen. „Főfoglalkozású“ műkritikusaink, műtörténészeink fél kezünkön megszámlálhatók, és van köztük olyan, akit hónapszámra hiába keresünk lapjaink hasábjain. Noha Szöcs István szerint világszerte az a helyzet, hogy a ritkán megszólaló nagy tudású művészettörténészek mellett az írókra-költőkre marad a napi feladat („akik egy-egy rokon léleknek felismert művészt tolmácsolnak a nézőnek“) meg a „lelkes kibicekre“ („akik az egyre újabb újdonságokat olykor valóban káprázatos elméleti mutatóványokkal igazolják“), a román és külföldi szaklapokat, irodalmi folyóiratok művészeti rovatát nézve mégis feltűnő az aránybeli eltolódás a hazai magyar sajtóban — a nem szakemberek véleménynyilvánításának irányába. Kétségtelen ugyan, hogy a beleérező-továbbgondoló írói műértelmezés hatásosabb a néző szempontjából, mint a szakmai tolvajnyelven írt, fantáziátlan, skatulyázó „műkritika“, ám nem hisszük, hogy szükségszerű ez a sarkítás; nálunk, sajnos, jellemző ez a helyzetkép. És ráadásul az írói megnyilatkozások (még a látszólag szakszerűek is!) nemegyszer félrevezetők az értékek megítélésében, „impresszionizmusuk“ nem csupán alkotáslélektani és stílári érték, hanem veszélyforrás. Viszonylag ritka az olyan „vendégkönyvi“ bejegyzés, mint legutóbb a Szilágyi Istváné volt, amely — közvetetten polemizálva Székely Jánossal — Tóth László egyik új kompozíciója kapcsán *meggyőzően szubjektív* magyarázattal szolgált a „pokoljárásról, öngyötrő kételkedés“ festői lehetőségéről (*Kétségek ellen értelem*. Utunk, 1973. 46.). Szilágyi István példaként kiragadott, beleérező képelemzése részben az idézett Szöcs-cikk egyik alapvető tételének cáfolata is, Szöcs szerint ugyanis a képzőművészet eredeti értelme — melyet ma is számon kell kérni művésztől és kritikusától — „nem más, mint a harmónia tudománya, mint az összhang, az értelmes kapcsolatok felfedezése“.

Az értelmes kapcsolatok felfedezését természetesen magunk is valljuk, bár értelmzésében eltér a véleményünk, s korántsem hisszük annyira elutasítandónak a „neoprimitivizmust“ és a „különböző expresszionizmusokat“. Valljuk, hogy a tisztázásban elsősorban lapjainknak kell többet vállalniuk, mint az eddigiekben. És nem csupán igényes műbírá-

latok rendszeresebb közlésével, tervszerűbb izlésneveléssel, átgondoltabb reprodukció-kiválasztással. Fórumot kell biztosítanunk a képzőművészetnek úgy is, hogy a képzőművészet fórum-kérdéseinek hangot adunk. Nemcsak a zsüri dolga, hogy milyen szobrok kerülnek és milyen szobrok nem kerülnek köztereinkre; hogy múzeumaink milyen új művekkel gyarapodnak a friss hazai termésből, s a múzeumba került festmények közül melyek ítéletnek tartósan raktárlétre; megoldandó a viszonylag együttmaradt életmű-gyűjtemények méltó elhelyezése; sokakat foglalkoztat, hogy külföldön sikert arató vagy éppen hazai szakembereinktől is értékelt idősebb festők vagy tehetséges fiatalok miért jutnak oly nehezen kiállítóteremhez — miközben hetekig üresen állt a Képzőművészeti Alap, illetve a Szövetség kiállítóhelyisége (lásd a kolozsvári Incze Ferenc és Györkös Mányi Albert esetét!); nem vehetjük közömbösen tudomásul a kiadóink és néhány művészettörténészünk erőfeszítései-
nek köszönhetően mégiscsak megjelenő monográfiák, albumok alacsony példányszámát (Gy. Szabó Béla új mappáját, a *Hónapokat* órák alatt elkaptokták!) — és még folytathatnánk e fórumkérdések felsorolását. Bizonyára ezzel a növekvő felelősséggel magyarázható az is, hogy egyes szerkesztőségek, „átlépve hatáskörüket“, házi tárlatokat rendeznek. Kolozsvári napilapunk, az *Igazság* jó ideje már elsősorban fiataloknak, még „névtelen“ főiskolásoknak ad időről időre üres falfelületet szerkesztőségi klubhelyiségében; *A Hét* önkéntes adományokból alakuló képtárának gyarapodásáról hétről hétre tudomást szerezhettünk a lapból. A mi nemrég indult Korunk-galériánk sem versenyezni kíván a hivatalos kiállítóhelyiségekkel, csupán újabb lehetőséget kínál művész és (nem mindig biztosított) közönsége szembesítéséhez.

Polyóirataink, így a *Korunk* elsődleges képzőművészeti feladata azonban továbbra is a lapszámok hasábjain vár megvalósításra. Ezt szolgálja — teljességre nem törekvő, inkább problémákat jelző — jelenlegi összeállításunk. Nem a már meglévő, kétségbevonhatatlan értékek bemutatását éreztük elsődleges kötelességünknek, hanem ennél többet: a perspektivanyitást. Ezért is adunk helyet különböző véleményeknek — a képzőművészet jelenének és jövőjének vitája ugyanis nézetünk szerint nem zárható le semmiféle szerkesztői megjegyzéssel.

Várjuk hát az új vitázókat.